

ANOTACE

Michał Sczaniecki, Powszechna historia państwa i prawa, wydanie piąte, Warszawa 1985, 638 stran.

Jde o páté vydání učebnice obecných dějin státu a práva, kterou její autor, zesnulý prof. Michał Sczaniecki vydal poprvé r. 1972.

Učebnice, navazující na autorovy předchozí práce "Powszechna historia państwa i prawa, t. I - Państwo feudalne" (1968) a "Powszechna historia państwa i prawa, t. II - Państwo burżuazyjne" (1969), zpracovává po výkladu o předmětu a metodě obecných dějin státu a práva a po rozsáhlé bibliografické informaci dějiny státu a práva ve vykořisťovatelských státech, to jest ve starověku, ve feudalismu a za kapitalismu.

Vývoj státu a práva je v knize sice zpracován podle jednotlivých zemí, případně oblastí (jako např. v zemích Starého Východu), avšak současně s tím tam, kde je to vhodné a únosné, je výklad doplněn srovnávacími kapitoly jako jsou např. hlavy o feudální absolutní monarchii, o charakteristických rysech vývoje buržoasního státu či o vzniku socialistického státu.).

Právě tato kombinace obou metodických aspektů zvyšuje významně účinnost obsahově bohaté knihy, která ani po letech neztratila na své ceně a k níž musí přihlídnout každý jednotlivec či kolektiv, usilující o vypracování podobné učebnice.

Knihy je doplněna, jak jsem už uvedl, cennou bibliografickou informací (str. 11 - 32), zahrnující práce, pramenné edice a časopisy do r. 1971.

Stanislav Balík

Paul Ourliac - Jean Louis Gazzaniga, Histoire du droit privé français de l'An mil au Code civil, Paris 1985, 442 stran.

Jde o učebnici dějin soukromého práva ve Francii v období osmi století, a to od r. 1000 do r. 1804.

Po instruktivním úvodu, nazvaném příznačně "Novosti roku tisíc" a zaměřeném na otázky (státní) moci, spravedlnosti a na ideu práva, se autoři emeritní profesor P. Ourliac a profesor právnické fakulty v Pau J.L. Gazzaniga zaměřili jednak na formování soukromého práva, jednak na soukromé právo "za starého režimu."

Obě uvedené části jsou nejen pro právního historika, ale i pro každého zájemce o právní historii nemálo přitažlivé. V první z uvedených částí se totiž rozebírá řada důležitých otázek, jako jsou prvky nového práva, renesance práva římského, pokus o nastínění jakési právní geografie, rozbor konce středověku a právo posledních století. Ve druhé se zabývají autoři právem osob, institucemi držebního práva dědictvého, věcmi, rodinou, právním postavením ženy a dítěte, manželstvím a konečně závětí a dědictvím.

Autoři vycházejí ve svém výkladu z představy, že francouzské právo není výtvořem zákonodárce, ale že je produktem historie, či lépe řečeno, francouzské společnosti v je-

jím vývoji. Dále zdůrazňují, že každý kraj měl své obyčeje a že existovaly jakési "rodiny" právních obyčejů, pro které byl např. na jihu charakteristický individualismus, na severu společenství atd.

Výklad je doplněn rozsáhlým poznámkovým aparátem a společným rejstříkem jmenným, místním a věcným.

Kniha vyšla ve sbírce "L'évolution de l'humanité, Bibliothèque de synthèse historique," založeném Henrim Berrem.

Stanislav Balík

M. Jaskólski, Szkice o historii doktryń politycznych i prawnych, zeszyty naukowe uniwersyteckiego DCCXII. Prace z nauk politycznych. Zeszyt 23. Warszawa - Kraków,, Państwowe wydawnictwo naukowe 1985. 95 str. res. něm.

Anotovaný sborník studií Michala Jaskolského je věnován problematice dějin politických a právních učen.

Autor, známý řadou článků o politických doktrínách v 19. a 20. století, mj. prací "Historia-naród-panstwo. Zarys syntezy myśli politycznej konserwatystów krakowskich w latach 1866 - 1934" (Kraków 1981), obrátil tentokrát pozornost k teoretickým otázkám svého oboru, stojícího na rozhraní historiografie a teoretické právní nauky. V pěti samostatných rozpravách se v tomto kontextu zaměřil na řešení otázek, zpracovávaných obecně mj. též polskými historiky J.Topolským a W.Kulou.

V první studii "O przedmiocie i niektórych podstawowych pojęciach historii doktryń politycznych i prawnych" shrnuje mj. názory předních polských autorů (K.Grzybowski, J.Bazkiewicz, F.Ryszka, H.Olszewski, W.Kornatowski aj.) na cíle a smysl bádání o dějinách politických a právních učen., další úvahy jsou o metodologických problémech, modelování, o významu času, dějinných událostech a mýtu v dějinách politických a právních učen.

Práce, psaná místy jako polemika se shora uvedenými autory, připomíná s ohledem na zúžený výběr citované literatury soubor fundovaných recenzí.

Stanislav Balík ml.

Tradition und Herausforderung. 400 Jahre Universität Graz, Herausgegeben von Kurt Freisitzer, Walter Höflechner, Hans - Ludwig Holzner und Wolfgang Mantl, Graz - Austria 1985, str. 737

V r. 1985 uplynulo 400 let od založení štýrské univerzity v Grazu. Její osudy byly v mnohém podobné osudům naší olomoucké univerzity: i ona byla v době josefinského osvícenství snížena na lyceum, aby se v r. 1827 stala opět univerzitou "Karlo-Františkovskou" (Universitas Carolo-Francizcea), nazvanou tak podle zakladatele arcivévody Karla II. a rakouského císaře Františka. Univerzitní jubileum bylo oslaveno vy-

dáním obsažného svazku, který podle záměru všech, kdož k jeho vydání i obsahu přispěli, se snaží úspěšně vybočovat z řady podobných příležitostných publikací. Vědomě se vyhýbá souvislému líčení dějin univerzity a usiluje spíše formou vědeckých biografii čelných představitelů univerzity z nedávné minulosti zdůraznit, čím tyto osobnosti přispěly k rozvoji vědy. Medajlony těchto "nových idejí z Grazu," jak je zmíněná část sborníku nazvána, pokrývají všechna základní vědecká odvětví. Právnické fakulty se dotýkají tři (dnes se ovšem k této tradici v Grazu vedle vlastní právnické fakulty hlásí i nová, v r. 1975 vzniklá fakulta sociálních a ekonomických věd): Je to Hans Gress jeden ze zakladatelů vědecké kriminologie, dále profesor státního a správního práva Ludwig Gumplovitz, jehož zásluhy o rozvoj sociologie dávno překryly vzpomínku na jeho původní specializaci a konečně třetí rodák, ministr rakouské republiky a pozdější profesor amerického Harvardu Joseph Alois Schumpeter, jeden z nejvlivnějších západních ekonomů v době před a po II. světové válce a autor posmrtně vydaného a historiky oceněného díla o dějinách ekonomického myšlení (*History of Economic Analysis* z r. 1954). Právní historik bude mezi nimi možná postrádat ještě jedno jméno, jméno Paula Koschakera, který sice působil převážně v Lipsku, jehož vědecké začátky však štýrská univerzita nepochybně ovlivnila. Další a nejpodstatnější část sborníku je věnována řadě příspěvků, pro něž společné je to, že se snaží podat jakousi více či méně ucelenou "sociologii vědy". Probírá se tu mnoho zajímavých a podnětných otázek, filozofických, metodických i těch, jež souvisejí s institucionalizací vědy v současnosti a vlivem vědeckého poznání na společnost. Závěr sborníku je věnován problémům univerzitní administrativy a reformy vysokoškolského studia. Úplně nakonec je pak připojeno několik osobních vzpomínek zaměřených k psychologii vědeckého poznání. Jubilejní sborník štýrské univerzity v Grazu není tedy jen obvyklým "Festschriftem", jak se podobné knihy tradičně označují v německy psané literatuře. Je to nepochybně práce, která si klade vyšší a náročnější cíle; proto si také zaslouží pozornosti specialistů z oboru dějin státu a práva.

V.Urfus

Geórgius P. Nákos, Istoría Ellinikou Dikaíou. Symvolí stin istoría tou archaíou ellinikou dikaíou, Teúvchos A'. Morfés Archaión Ellinikón Nomothésion (Dějiny řeckého práva, příspěvek k dějinám archaického řeckého práva, svazek I. Podoby archaických řeckých zákonodárství). Thessaloníki 1986, 166 stran.

Autorem pozoruhodné monografie je řecký právní historik, docent soluňské právní fakulty Geórgius P. Nákos, známý řadou prací ze starších i novějších dějin státu a práva v Řecku. Z jeho prací bych uvedl alespoň "To politeiakón kathestós tis Elládos epí 'Othonos méchri tin Syntágmatos tou 1844" (1974) a "To nimikó kathestós ton téos dimósion othomanikón gaión, 1821 - 1912" (1984).

Anotovaná monografie má dvě části: V první se autor po všeobecném úvodu do dějin řeckého práva zabývá širšími souvislostmi, jako např. územním a časovým vymezením historického vývoje řeckého práva a periodizací dějin řeckého práva. V této souvislosti poukazuje právem i na nedostatek jednotných kritérií pro její určení. Jinou

otázku, kterou řeší v první části knihy, je otázka protikladů jednotlivých vývojových období. Ve druhé části se autor zabývá nejdříve právními prameny a to přímými a nepřímými. Pak následuje výklad o nejstarších řeckých zákonících, připisovaných Zaleukovi a Charóndásovi. Po nich následuje rozbor spartské a krétské ústavy. V poslední kapitole knihy autor rozebírá podrobně také Gortýnský nápis, obsahující řadu pozoruhodných ustanovení práva rodinného, manželského a dědického.

Závěr monografie tvoří soupis pramenů, bibliografie, seznam zkratk a věcný rejstřík.

Vzorně vypravenou knihu vydalo soluňské nakladatelství University Studio Press.

Stanislav Balík

Johannes Triantaphyllopoulos, das Rechtsdenken der Griechen. Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und Antiken Rechtsgeschichte, 78, Heft, München 1985, 366 stran.

Monografie prof. J. Triantaphyllopoula *"Právní myšlení Řeků"* se zabývá přitažlivou, vědecky i pedagogicky důležitou problematikou. Autor, z jehož prací, věnovaných právní filozofii, politickým a právním učením bych uvedl alespoň studii *"Rechtsphilosophie und positives Recht in Griechenland"* (1973), se v anotované monografii zaměřil na řadu otázek. Zpracoval je formou nevelkých statí, z nichž bych uvedl alespoň některé, jako např. *"Řecké právní myšlení"*, *"Právní filozofie"*, *"Prameny řecké právní filozofie"*, *"Řecké právo jako dílčí disciplína vědy o starověku"*, *"Athénské právo"*, *"Králové a šlechtici jako orgány soudnictví"*, *"Zákon"*, *"Zákon jako smlouva"*, *"Shoda a zákon"*, *"Aequitas"* atd.

Na vlastní koncizně a zhuštěně podaný výklad na pouhých 36 stranách navazuje mohutný poznámkový aparát (str. 37 - 252), který musí ocenit každý badatel.

Práci uzavírají doplňky a rejstříky. Rejstřík pramenů má několik složek, zabývajících se seznamem autorů, rukopisy a listinami, papyry, nápisy a mincemi. Věcný rejstřík má dvě složky, a to německou a řeckou.

Monografie, dokumentovaná bohatě prameny a literaturou, je nesporně velkým přínosem jak pro zájemce o danou problematiku, tak právě díky bohaté dokumentaci, i pro badatele, který by se chtěl zabývat některou z dílčích otázek. Svou koncepcí a uceleností výkladu je kniha přitažlivá nejen pro právní historiky a pro historiky politických a právních učení, ale i pro studenty a ostatní zájemce o dějiny starověkého Řecka.

Pečlivě vypravenou knihu vydalo mnichovské nakladatelství *C.H. Beck'sche Verlagbuchhandlung* (Oscar Beck).

Stanislav Balík

Stefanos Kl. Paulos, *Metavolés ton poinón sto Attikó Dikaio. 'Ena parádeigma provolís ton kolnonikón exelíxeon sto díkaio. Thessaloniki 1985, 90 stran.*

Nevelká práce Stefanose Kl. *Paulose* "Změny trestů v atickém právu. Příklad promítnutí společenských evolucí v právu" je prací z dějin trestního práva starověkých Athén.

Po úvodní kapitole, v níž se autor zabývá problémem studia trestního práva klasických Athén, následují kapitoly o vývoji trestního práva od soukromé msty k postihu pachatele státem, o trestech podle archaického athénské práva, o subjektivní složce zločinu a jejím vlivu na trestný čin. V závěrečné kapitole se autor zabývá zmírňováním trestního práva působením společenských změn. V této souvislosti mluví o spravedlivých vraždách (*díkaioi φόνοι*), omylu v právu (*πλανετή περί το δίκιον*), milosti (*χάρη*) atd.

Výklad je doplněn bibliografií prací řeckých i cizích autorů.

Kniha přispěje nepochybně k většímu poznání problematiky u nás málo známé a neprávem opomíjené.

Stanislav Balík

Fumagalli, Marcella Balestri, *Lex Junia de manumissionibus*, Milano, Giuffrè editori, 1985, s. 219

M.B.Fumagalli shromáždila téměř všechny pramenné i jiné materiály k jedné ze základních norem o libertinech pocházející z počátku principátu. Studie je rozdělena do pěti částí. Po obecných poznámkách se autorka zabývá v úvodní části především problematikou "status quaestiones" (ss. 13 - 38) tak, jak byla dosud zpracována. Probírá postupně názory Vangerowa, Cantarelliho, du Caillanda, Wilinského, De Dominicise a dalších.

Následující partie jsou věnovány pramenným dokladům. Největšího prostoru se dostává svědectví Gaiovu (ss. 41 - 123), zejména pojednáním "De statu hominem", "De bonis latinorum libertinorum" a "Institutiones", nezapomíná ovšem ani na "Epitome Gai". Fumagalli si všímá i dalších možností, Dositheia a Ulpiana. Závěr práce pak tvoří srovnání pramenů a odraz Juniánské reformy v literatuře, zvláště Suetoniovi.

Jedná se o téměř komplexní shrnutí existujících svědectví o uvedené problematice s bohatým poznámkovým aparátem s citacemi všech důležitých pramenných zmínek.

M. Skřejpek

Roma e le province. 1. díl, Organizzazione, economia, società
(Giuseppe Ignazio Luzzatto) s. 539

2. díl, Topografia, urbanizzazione, cultura (Guido A. Mansuelli) s. 723
Istituto nazionale di studi romani, Cappelli editore, Bologna 1985

Společné dílo dvou významných italských historiků, pro I. Luzzatta to byla práce poslední, je uceleným výkladem o římských provinciích, jejich historii, významu i vnitřním životě.

První díl je orientován spíše na politické otázky. Po úvodní 1. kapitole (str. 21 - 37) obsahující obecný výklad k provinční problematice, zabývá se I. Luzzatto sémantickým významem tohoto výrazu, organizací, vztahem Itálie k provinciím i otázkou provinční půdy, následuje vlastní výklad. Podle pojetí je možno jej rozdělit na dvě části. Zatímco ve 2. (str. 39 - 239) a 3. (str. 241 - 390) kapitole, věnované době republiky a principátu do Hadriana, probírá postupně všechny provincie tvořící v té době součást římské říše a jsou jádrem celé práce, jsou závěrečné kapitoly nepoměrně kratší. I. Luzzatto zde opouští předchozí způsob členění podle území a podává výklad chronologicky (4. kapitola je shrnutím doby Antoninů, str. 390 - 402, pátá krize ve 3. století, str. 403 - 441). Zachyceny jsou vždy především důležité momenty vývoje té které provincie v daném období. Autor se především zaměřil na vznik, úlohu jakou sehrála v politických dějinách Říma, organizaci místního obyvatelstva, náboženský a hospodářský život.

Autor druhého dílu G. A. Mansuelli se drží přísně hlediska územního. V 19 kapitolách buď pojednává o jednotlivých provinciích, nebo, pokud to považuje za účelné, o větších oblastech, jejichž kulturní či zeměpisné podmínky byly pro provincie v nich ležící společné (provincie alpské, asijské, illyrské, podunajské). Všímá si především tří aspektů: silniční síť a komunikací vůbec, urbanizace a složení obyvatelstva, kultury, zejména významných osobností, které v provincii působily, či z ní pocházely.

I přes značný rozsah přinášejí oba díly pouze základní informace, při takto obecném pojetí látky tomu ostatně ani jinak být nemůže. Publikace, doplněná o základní bibliografii publikací s provinční tematikou, podrobné rejstříky pramenů, místní i osobní, četné mapy, je přehledným obrazem politických, hospodářských i kulturních dějin mimoitalských území římské říše za republiky a principátu.

M. Skřejpek

Hubert Drüppel, Iudex civitatis. Zur Stellung des Richters in der hoch und spätmittelalterlichen Stadt deutschen Rechts (= Forschungen zur deutschen Rechtsgeschichte hg. von Sten Gagnér und Hermann Krause Bd. 12). Köln - Wien 1981, Böhlau Verlag. XLIII + 463. S.

Při jednom z posledních rozhovorů s akademikem Vaněčkem jsem byl dotázán, zda bych měl pro PHS nějaký referát. Poněkud v rozpacích jsem zmínil Drüppelovu knihu a došel živého souhlasu. Následující řádky jsou tak do jisté míry otázkou piety, doufám však, že upozorňuji v našem prostředí na knihu, která přes datum svého vnošení si činí nárok na

aktuální pozornost i našich odborníků: historiků práva měst, správy vůbec a v neposlední řadě i archivářů. Neboť instituce městského rychtáře v středověku je svým způsobem klíčovou, i když pro každé město jinak, pro celé vnitřní městské dějiny. Je přitom pochopitelné, že k Drüppelově knize přistoupí jinak právník a jinak historik, platí ovšem, že oba v ní najdou bohaté poučení, i když zdaleka ne vždy plné uspokojení. Upozorňuji proto již předem, že kritický pohled historikův ve mně nutně převáží, i když nesporná je píle a systematickост autorova.

Protože šíře Drüppelova záběru je doslova obrovská, lze pochopit, když už úvodem konstatuje, že mohl vycházet toliko z vydaných pramenů a literatury. To se takřka rozumí už samo sebou, protože netištěný materiál by bylo možno respektovat pouze v tématicky či spíše ještě teritoriálně, nebo jinak přesněji lokálně omezeným programem. I tak je seznam edic listin, právních knih a dalších impozantní (přes 12 stran petitu) a totéž platí i o literatuře. Nutně tam přicházejí i naše vydané právní knihy, zejména brněnské, pražské a jihlavské. Hůře je tomu ovšem s literaturou o českomoravském regionu, kde se postrádá i leccos podstatného i z prací psaných německy, o dílech českých ani nemluvě. Více ovšem vadí, že při užívání pramenných dokladů není vždy zachována dostatečná míra kritičnosti, jak ukázal ve svém stručném referátu už A. Patschovsky.¹

Jak už bylo naznačeno, je Drüppelův postup ryze juristický a formálně systematický. Práce je tak rozdělena do následujících pěti oddílů, z nichž první je věnován pojmu a funkci městského rychtáře (s. 3 - 48), druhý "kádrovým" předpokladům k zastávání tohoto úřadu (s. 49 - 162), třetí způsobům obsazování úřadů (s. 163 - 245), čtvrtý jeho povinnostem a právům (s. 251 - 394) a pátý trestnímu právu s úřadem spojeným (s. 397 - 430).

Každý oddíl se dále opět zevrubně diferencuje, takže lze bez nadsázky říci, že autor nevynechal žádný, ani vedlejší, aspekt související s funkcí tohoto úřadu a výběrem osoby, bez povšimnutí. Pro všechny tyto otázky snesl neobyčejně velké množství materiálu, často mozaikovitým způsobem a to z různých teritorií i časových vrstev včetně i jednotlivin, které se obecnému úzu vymykají (a jež ho ovšem nepochybně potvrzují), takže čtenář doslova stojí před impozantní budovou, do níž, jak se na první pohled zdá, nevedou dveře. Pochopitelně jde o nadsazený obrat, chci tím ale zdůraznit, že historicky rozhodující hledisko vývoje tu není ani nikde naznačeno, resp. že autor se ho vědomě zříká. To je ovšem z hlediska bezprostřední historické použitelnosti jeho knihy velká škoda, nicméně prostřednictvím společného jmenného a věcného rejstříku se v bohatství látky posléze orientovat lze. Když už tedy přijmeme autorův systematizující postup - je to jediná cesta, jak moci z knihy využít to, co opravdu přináší - nemůžeme se zbavit obavy, že přece jen bylo v jeho možnostech více přihlédnout k jednotlivým okruhům městských práv a nepodlehnout více méně ovšem pochopitelné lítosti nevyužít veškeré bohatství nashromážděné látky.

Jen v jednom případě, při úzkostlivém systematizování autorově skoro nepochopitelně, jsme však o poučení zcela ochuzeni. Je až s podivem, že ani v oddílu čtvrtém, kde se hovoří o povinnostech a právech rychtáře, není ani zmínky (a i v rejstříku jsem příslušná hesla marně hledal) o úřední agendě rychtářově, tj. o jeho úředních knihách či listinách. Vždyť i pečť rychtáře je traktována toliko v oddílu třetím, a to pouze jako jeden z odznaků příslušného úřadu.²

Nemá smysl upozorňovat na jednotlivosti, ani v tom, ani v onom smyslu. Bylo by možno učinit tak jen v rámci daleko širší koncipované recenze. Platí ovšem plně, že se i našemu badateli v městské problematice vyplatí, vezmeme-li Drüppelovu knihu do rukou. Lépe si bude moci uvědomit případná specifika své látky a stejně lépe bude moci připravit stavební materiál pro obecnou genetickou historii tohoto úřadu.

Ivan Hlaváček

Poznámky

1 Srv. Deutsches Archiv f. Erforschung des Mittelalters 40, 1984, s. 328 n.

2 Srv. ostatně v díle Deutsche Verwaltungsgeschichte 1, o němž je referát v tomto svazku, kde však, žel partie týkající se měst jsou zpracovány velmi macešsky.

Nový zájem o tzv. smírčí kříže a nová literatura o nich

Zájem o smírčí kříže, které jsou považovány za regionální jev charakteristický pro západní a severozápadní Čechy, jejichž rozšíření je však daleko bohatší, se dostává v posledních letech do nového ohniska pozornosti. I když vývoj názorů na ně od romantických představ až k střízlivým dokladům, prokazujícím jejich úlohu jako symbolů smíru mezi pachatelem a rodinou zabitého, zdá se být zatím uzavřen, nelze totéž říci o nich jako o samostatném objektu dalšího výzkumného úsilí. V navázání na práci starších badatelů, z nichž mnozí byli německého původu, soustřeďuje se dotčené úsilí v podstatě dvojím směrem: v první řadě se tu rýsuje cesta individuálního výzkumu jednotlivých křížů a smírčích kamenů. Tu doposud sledovaly nejvíce monografické články, z nichž patrně většina byla publikována na stránkách Vlastivědného věstníku moravského. Souběžně s tím se však prosazuje další směr výzkumu, který sleduje jejich soustavnou evidenci, a to jednak proto, aby zabezpečil jejich památkovou ochranu, jednak pak zejména proto, aby byl takto získán souborný materiál, bez něhož si nelze představit další bádání. Tohoto mimořádně náročného i mimořádně záslužného úkolu se od r. 1982 ujala skupina pracovníků soustředěných kolem muzea v Aši, která vedle vlastní soupisové práce se snaží probudit zájem o zmíněné památky pravidelně konanými setkáními zájemců o jejich výzkum; podobná setkání se zatím uskutečnila tři v letech 1984, 1985 a 1986. Dotčená iniciativa vedla k velkorysému pokusu o komplexní soupisovou anketu v celé České socialistické republice prostřednictvím odborů kultury ONV. Její první pozitivní výsledky se podařilo uskutečnit již v 7 okresech, takže centrální evidence mohla k polovině minulého roku zaznamenat 250 evidovaných položek. Je to výsledek tím cennější, že pomáhá konfrontovat stav dochování se starší soupisovou prací Dreyhausenovou. Právního historika kromě uvedených informací musí zaujmout i literární zveřejnění některých výsledků. Činí to především články Jaroslava Víta, kterému náleží zatím asi největší zásluha o slibný rozvoj tohoto vlastivědného a badatelského zájmu: první pod názvem "ašské smírčí kříže" publikovaný v č. 2 "Zpráv chebského muzea a okresního archívu" z r. 1983, druhý s označením "Smírčí kříže na Chebsku" uveřejněný tamtéž v č. 3 z r. 1984. K nim jako další položka nové bibliografie smírčích křížů přistupuje článek Zdeňka Procházky "K prob-

lematice smírčích křížů na Tachovsku" ve Sborníku okresního muzea v Tachově" č. 20 z r. 1985. Literární údaje o smírčích křížích je možno doplnit i odkazem na článek "Znamenané kameny" ze "Sborníku z chodského hradu", č. 1 z r. 1984. V programu pravidelných setkání zájemců o historii smírčích křížů je možno alespoň ilustrativně zaznamenat pro právního historika mimořádně zajímavé vystoupení Stanislava Burachoviče o smírčích křížích v Horním Slavkově, přednesené v Aši na podzim r. 1985.

V.Urfus

Elisabeth Labrousse, Essai sur la révocation de l'Edit de Nantes, Genève - Paris 1985.

Jde o jednu z prací, věnovaných dvoustému výročí zrušení Nantského ediktu r. 1685. V této souvislosti lze připomenout např. práci Janine *Garrisson* "L'Édit de Nantes et sa Révocation. Histoire d'une intolérance" (Paris 1985) nebo zvláštní číslo "Réforme" z 23. března 1985, věnované podobné otázce.

Autorka anotované práce prof. Elisabeth *Labrousse*, pokládána právem za předního odborníka pro dějiny protestantského hnutí v XVI. století, zkoumá v devíti kapitolách své knihy řadu otázek. Vztahují se jednak k období 1598 - 1661, jednak k období pozdějšímu, zakončenému vydáním ediktu z Fontainebleau r. 1685. V závěrečné kapitole shrnuje bezprostřední důsledky tohoto ediktu.

Pozoruhodná kniha, zpracovávající zajímavou, u nás málo známou problematiku, je doplněna bibliografií a chronologickým přehledem, usnadňujícím čtenářovu orientaci.

Stanislav Balík

B.N. Florja, Rossija i češskoje vosstanije protiv Gabsburgov, Moskva, Nauka 1986, 208 s.

Práce Borise Nikolajeviče Florji "Rusko a české povstání proti Habsburkům" je monografickým zpracováním problematiky vztahu ruského státu k českému stavovskému povstání 1618 - 1620. Autor na základě celé řady sovětských a dalších pramenů dokazuje, že se jedná o důležitou, ale zatím neprávem opomíjenou etapu historie česko-ruských vztahů. Tato publikace sice není prací výslovně historicko-právní, ale historicko-právní aspekty jsou její důležitou součástí. Práce byla zpracována na základě celé řady pramenů, které zatím nebyly vůbec využity ani publikovány a jsou odborné i širší veřejnosti neznámé. Práce se skládá z úvodu, závěru a 3 hlav.

Hlava první se nazývá Rusko a Český stát v systému evropských národních vztahů. V této hlavě se velmi podrobně hovoří o situaci v Evropě před vypuknutím českého stavovského povstání a třicetileté války. Velká pozornost se zde klade především na postupné vytváření obou soupeřících táborů a na to, proč ruský stát byl protivníkem habsburské dynastie, i když proti ní aktivně vojensky nevystoupil. Velmi podrobně jsou zde totiž popsány snahy Polska o obsazení ruského trůnu, spojení ruského protivníka

polského krále Zikmunda III. s rakouskými i španělskými Habsburky i skutečnost, že císař Ferdinand II. patrně pod vlivem příbuzenských vztahů s polským králem neuznával oficiálně dynastii Romanovců jako legální vládců ruského státu. Na druhé straně jsou prezentovány česko-ruské vztahy, které se vytvářely již během poselství Rudolfa II. do ruského státu. V této kapitole a vůbec v celé publikaci je uvedena celá řada důležitých faktů, z nichž některé se týkají českého stavovského povstání jen velmi okrajově a proto název knihy ne zcela odpovídá jejímu obsahu, neboť obsah daleko překračuje úzké téma zvolené materie a podává ucelený přehled tehdejších událostí z celoevropského hlediska.

Hlava II. nese název Ruská politika a česká otázka v letech 1618 - 1620. V této hlavě se podrobně hovoří o tom, jak původně vnitřní charakter konfliktu se zejména v roce 1619 změnil v charakter konfliktu celoevropského. Nepřátelské záměry polského krále vůči Fridrichu Falckému učinily z Ruska potenciálního spojence Českého království a proto je zmiňována i instrukce Fridricha Falckého z ledna 1620, kterou český král hledá cesty k rusko-českému a švédsko-českému spojení. V druhé hlavě jsou zevrubně rozebrány jednotlivé vojenské i politické akce v období tzv. české války a je zde dokumentováno, že Rusko vždy bylo na straně českého stavovského povstání, i když pro velkou vzdálenost od ohniska konfliktu do něj nemohlo aktivněji zasáhnout. Přesto stojí za zmínku, že polsko-ruský konflikt vázal v té době polské ozbrojené síly natolik, že nemohl účinněji vystoupit na straně Habsburků.

Závěrečná třetí hlava se pak nazývá Boj za obnovení českého státu a Rusko. Hovoří se zde o vlivu povstání na českou státnost a státní právo a současně o tom, jaký vztah k těmto otázkám zaujal ruský stát. Vztah ruského státu byl kromě výše uvedených skutečností týkajících se polsko-ruských vztahů do jisté míry ovlivněn i skutečností, že české stavovské povstání je vlastně první událostí české historie o které byly ruské vládnoucí kruhy podrobněji a včas informovány.

Publikace Rusko a české povstání proti Habsburkům představuje obohacení našich vědomostí o závažné etapě našich národních dějin o celou řadu zajímavých aspektů a skutečností, pro odkazy na dosud nepublikované prameny se současně může stát východiskem dalšího zkoumání v této oblasti.

Stanislav Marchal

Vojtech Kopčan, Turecké nebezpečí a Slovensko, Veda, Bratislava 1986, 222 s.

Publikaci V. Kopčana Turecké nebezpečí a Slovensko vydalo v roce 1986 nakladatelství Slovenské akademie věd Veda v Bratislavě a jde o dílo, které v devíti kapitolách zachycuje celé období tureckých nájездů na území Slovenska a to od bitvy u Moháče v roce 1526 po vyhnání Turků z území Uherska. Práce obsahuje celou řadu velice důležitých momentů z hlediska dějin státu a správy v Československu i v Evropě. Práce je doplněna prameny, literaturou, slovníkem tureckých termínů a rejstříky jmen a míst.

Není zajisté účelem této stručné anotace zabývat se veškerým bohatým historickým a faktografickým materiálem v práci obsaženým, ale zaměřit se na ty aspekty práce, které

jsou relevantní z hlediska dějin státu a práva. Patří sem především velice zevrubný rozbor státoprávních následků turecké přítomnosti na Slovensku a státoprávních aspektů nástupu Habsburků na uherský trůn. Z hlediska státoprávních následků turecké přítomnosti na Slovensku či v celých tehdejších Uhrách jde především o snahy tureckého sultána a vedení osmanského státu vytvořit ze slabého a poraženého státu vazalské území. Velmi zajímavé v tomto kontextu působí zjištění, že turečtí velitelé při své činnosti na Slovensku vycházeli z islámského náboženského práva a to například při formulování tzv. výzev k poslušnosti a placení daní. Jedná se jistě o netypický příklad aplikace norem islámského náboženského práva na našem území. Zajímavě působí i rozbor smluv uzavřených tureckými zástupci s Habsburky, kdy např. až smlouvou z roku 1606 uznali Habsburky a nepřímo i ostatní evropské státy za své rovnocenné partnery. Z dalších událostí je třeba připomenout např., že v době bojů Jiřího I. Rákócziho vytvořila turecká Porta nový státoprávní pojem Orta Madžar, což lze přeložit jako Střední Uhersko a jde fakticky o útvar mezi dvěma státy - uherským královstvím a Sedmihradskem.

Historickoprávní charakter má pak zejména celá závěrečná kapitola IX. nazvaná Daňový systém a turecká správa na obsazeném území. Jde o rozbor toho, že Osmanská říše při svých výbojích absorbovala mnoho státních útvarů, institucí, národů, kmenů a vyznavačů různých náboženských směrů. Osmanská vládnoucí třída se snažila jednotný charakter tomuto celku vtisknout zavedením muslimských zákonů o pozemkové držbě a jejich další aplikací. Tyto zákony o pozemkové držbě přinesly do Uherska i nový daňový a administrativní systém, jehož kořeny sahají až do doby tzv. klasického islámu. Turecké zákoníky se však současně snažily vzbudit dojem jakési právní kontinuity a proto se mnohokrát ve svých ustanoveních odvolávají na tzv. dobu králů, tj. na období před tureckou nadvládou. Současně je však třeba připomenout, že málokdy turecká nebo uherská strana měla dost sil, aby zcela eliminovaly druhou stranu a plně prosadily svou moc a proto nejsou ojedinělé případy, kdy na řadě těchto území současně vybírali daně i uherští feudálové na základě uherského obyčejového práva a velké množství obyvatelstva tak muselo platit daně dvěma stranám, což jistě nepřispělo k jejich hmotnému postavení. Z hlediska organizace soudů je pak třeba připomenout ještě pojem kaza, což byly soudní obvody.

Publikace Turecké nebezpečí s Slovensko tak ve svém souhrnu představuje obohacení nejen naší literatury historické, ale i historickoprávní.

Stanislav Marchal

Jitka Malečková, Reformy Selima III. a počátky přechodu od feudalismu ke kapitalismu v osmanské říši. In: Historický časopis, r. 34, 1986, č. 1, str. 64 - 82, ruský a francouzský souhrn.

Článek J. Malečkové se zabývá u nás málo známou a zpracovanou problematikou dějin státu a práva v osmanské říši.

Autorka v něm zkoumá úlohu a význam reformy Selima III. (1789 - 1807) na přelomu XVIII. a XIX. století. Tyto reformy byly součástí reformního hnutí osmanských

vládců. Autorka ukazuje souvislost Selimových reforem se vznikem kapitalismu v osmanské říši a dokazuje přesvědčivě, že reformy sice ještě nelze pokládat za buržoasní, ale, že přesto již byly jakousi přípravou příštích, mnohem dalekosáhlejších a radikálnějších reforem, které změnily později feudální Turecko v moderní stát.

Studie, opřená o bohatou literaturu, je marxistickým zpracováním otázky, spadající do dějin státu a práva v Turecku, tedy do problematiky, naší právní historie neprávem opomíjené.

Stanislav Balík

Jean Louis Mestre, Introduction historique au droit administratif français, Paris 1985.

Jde o jednu z právněhistorických prací, zabývajících se dějinami jednotlivých právních odvětví, v tomto případě správního práva.

Autor, z jehož prací bych uvedl alespoň "Un droit administratif à la fin de l'Ancien Régime: le contentieux des communautés de Provence" (1976) a "Les racines seigneuriales du droit administratif français" (Annuaire européen d'administration publique, 121, 1976) se zaměřil ve své monografii jednak na základy správních pravidel, jednak na upevnění správních pravidel. V první části, věnované základům správního práva, zkoumá stopy vrchnostenského režimu a přínos vědců, ve druhé části rozebírá faktory, které vedly k upevnění správních pravidel.

Kniha vyšla v edici "Droit fondamental", řízené Stephanem Rialsem, jako jeden ze svazků řady "Droit administratif".

Stanislav Balík

Dvě práce o královské moci ve Francii.

Jasques Levron, Les rois en France ne divorcent jamais, Paris 1986, 221 stran.

Claire Saguez - Lovisi, Les lois fondamentales aux XVIIIe siècle. Recherches sur la loi de dévolution de la Couronne. Préf. Robert Villiers, Paris 1983, 179 stran.

Práce J. Levrona je věnována zajímavé a přitažlivé otázce zániku manželství u řady francouzských panovníků. Autor knihy, známý řadou biografických prací, z nichž bych uvedl alespoň "Henri IV" (1950 nebo "Philippe Auguste") 1979, se zabývá zánikem manželských svazků řady francouzských panovníků, počínaje Robertem II. Pobožným (996 - 1031) a konče Napoleonem I. Kladem práce je přístupný, poutavý sloh. Kniha je doplněna bohatou bibliografií a dynastickými přehledy.

Práce Claire Saguez - Lovisi se zabývá vývojem královské moci ve Francii v XVIII. století či, jinak řečeno, základními zákony, vztahujícími se ke královské moci v této době. Soustřeďuje se především na otázku zákona o přesunu působnosti, devoluci královské

moci. V této souvislosti si všimá jednak stanoviska Ludvíka XIV. (1643 - 1715), který sám vzal v potaz zákon o devoluci královské moci, stejně jako to udělali někteří političtí a právní myslitelé dané epochy (hrabě Boulainvilliers, členové parlamentů, markýz d'Argenson, Voltaire), jednak rozebírá úsilí o psanou ústavu (J.J.Rousseau, abbé de Mably, hrabě Mirabeau). Ve svém rozboru vychází autorka nepochybně ze stanoviska, že ani za absolutní anarchie nebyla otázka královské moci a jejích možností vždy tak jednoznačná, jak si někdy představujeme, ale že byla ovlivňována - stejně jako jiné instituce - změnami ve společenském životě a ideologii dané doby. Kniha, která vyšla s předmluvou R. Villierse v edici "Travaux et recherches de la Faculté de Droit d'Economie et de Sciences sociales de l'Université Paris II, Série Sciences historiques, 21", je doplněna cennou bibliografií a rejstříky.

Stanislav Balík

Tři příspěvky z dějin státu a práva ve Francii.

Christian Chêne, L'arrestographie, science fort douteuse. In: Recueil de mémoires et travaux de l'Université de Montpellier. Publié par la Société d'histoire du droit et des institutions des anciens Pays de droit écrit, fasc. XIII, Montpellier 1985, str. 179 - 187.

Christian Chêne, La place des professionnels dans la formation des juristes aux XVIIe et XVIIIe siècles. In: Annales des Facultés de Droit et de la Science juridique, 1985, str. 51 - 62.

Christian Chêne, L'enseignement du droit français en pays de droit écrit (1679 - 1793), TRAVAUX D'HISTOIRE ÉTHICO-POLITIQUE, XXXIX, Genève 1982, 356 stran.

Autorem všech tří anotovaných titulů, to jest dvou článků a jedné monografie, je profesor právnické fakulty v Poitiers Christian Chêne, z jehož prací a článků bych připomněl ještě alespoň "Remarques sur la police rurale dans les coutumes de Reuergue" (Diritti comune e Diritti locali nelle storia dell'Europa, Atti del Consegno di Vareana, 12 - 15 giugno 1979, Milano 1980) či předchozí vydání anotované monografie r. 1978.

V článku "L'arrestographie, science fort douteuse" se autor zabývá zvláštním odvětvím právní vědy - výkladem a komentováním soudních rozhodnutí (arrestographie) či, jinak řečeno, judikatury. Vychází přitom z poznatku, že sbírky komentářů soudních rozhodnutí jsou velmi rozsáhlou a současně - jak to přiznávají i někteří autoři těchto sbírek - pochybnou a vykřičenou složkou právní literatury. Svůj rozbor této literární složky prof. Chêne omezil jednak časově, jednak věcně. V souladu s tím analyzuje pouze komentářovou literaturu XVII. a XVIII. století, a to z hlediska její úrovně a jejího místa v teorii právních pramenů. Ve svém rozboru ukazuje jednak příčiny nízké úrovně komentářové literatury po stránce metodické, obsahové a formální, jednak postavení jurisprudence v teorii právních pramenů. Všechny tyto otázky vyvolávaly oprávněné pochybnosti o jurisprudenci jako vědě. Tyto pochybnosti nerozptýlila ani Velká francouzská revoluce zavedením zásady veřejnosti soudních rozhodnutí Kasačního soudu a

důvodů či motivace rozhodnutí. Odpověď přinesla teprve o několik desetiletí později exegetická škola.

V článku *"La place des professionnels dans la formation des juristes au XVIIe et XVIIIe siècles"* se autor zabývá závažnou otázkou postavení odborníků-praktiků (professionnels) při výchově právníků v XVII. a XVIII. století. Jak autor ukazuje, sama myšlenka praktického zaměření právníckého vzdělání, aktuální i dnes, měla dlouhou tradici, která vyvrcholila v XVII. - XVIII. století. Právě toto období prof. Chêne ve svém článku zkoumá. Ve svém rozboru vychází z rozlišování mezi právní vědou, či lépe, teoretickou výukou na fakultách a prakticky zaměřenou výchovou v pozitivním právu na mimofakultní půdě. V souladu s tímto rozlišováním pak zkoumá podstatu mimouniversitního právníckého vzdělání a praktických lekcí a vliv odborníků-praktiků na universitní výuku. V závěru své zajímavé studie prof. Chêne ukazuje, že systém, který se ve Francii vytvořil, byl za revoluce nahrazen systémem jiným, navazujícím nicméně na tradici prakticky zaměřeného odborného vzdělávání právníků. Revoluční systém, důmyslně propracovaný, byl však již za I. císařství odstraněn.

V Monografii *"L'enseignement du droit français en pays de droit écrit (1679 - 1795)"* (poprvé vyšla r. 1979) se prof. Chêne snaží se zdarem podat co nejúplnější rozbor otázek, které souvisejí úzce se zvoleným tematem. Díky tomu se může čtenář poučit např. o volbách profesorů, o studiu a studentech, o přednáškách a publikacích, o tendencích ve výuce práva i o zdrojích výuky během daného období. Zaslíbený výklad je doplněn pramenými přílohami, rozsáhlou bibliografií a rejstříky.

Stanislav Balík

Anne Lefebvre - Taillard, La Société anonyme au XIX e siècle. Du Code de Commerce à la loi de 1867. Histoire d'un instrument juridique du développement capitaliste, Paris 1985, 481 stran.

Autorka knihy, profesorka na universitě Paris XIII Anne Lefebvre - Taillard, z jejíchž prací a studií bych připomněl alespoň *"L'intervention de l'Etat dans la constitution des sociétés anonymes"* (Revue historique de droit français et étranger, 1981), se zabývá jednou z důležitých právních forem kapitalistického podnikání v XIX. století - společnostmi s ručením omezeným - od vydání obchodního zákoníku do vydání zákona z r. 1867. V rámci svého výkladu rozebírá řadu dílčích otázek, jako např. náležitostí vzniku společností, jejich organizace atd.

Výklad je doplněn jednak přílohami, zahrnujícími prameny či výňatky z pramenů (z obchodního zákoníku, ze zákona z 23. května 1863 o společnostech s ručením omezeným a konečně ze zákona z 24. července 1867 o akciových společnostech), rejstříkem citovaných společností a věcnými rejstříky a bibliografií, přinášející cenné informace o pramenech a literatuře.

Stanislav Balík

Monografie z dějin správních institucí ve Francii

LA COUR DES COMPTES. Préface de André Chandernagor. Avantpropos Pierre Moinot. Paris 1984, 1191 stran.

A.Brunot - R.Coquard, Corps des Ponts et Chaussées, Paris 1982, 915 stran.

Obě anotované monografie patří do řady prací, věnovaných dějinám správy a správních institucí ve Francii.

První z prací, monografie *"La Cour des Comptes"* se zabývá dějinami Nejvyššího účetního dvora. Kniha, nastiňující vývoj tohoto správního orgánu od XVIII. století do dneška, byla vypracována kolektivem autorů pod vedením M.Fougèra. Členy autorského kolektivu byli především soudci Nejvyššího účetního dvora a jeho podřízených orgánů. Reprezentativní dílo bylo vydáno nakladatelstvím Éditions du Centre Nationale de la Recherche scientifique v edici *"Histoire de l'administration Française."*

Monografie *"Corps des Ponts et Chaussées"* byla vypracována předními pracovníky Úřadu pro správu mostů a silnic (Corps des ponts et Chaussées). Rozsáhlé dílo se rozpadá do tří knih, nazvaných příznačně - z hlediska technického pokroku - "Věk koně," "Věk páry" a "Věk benzínu." Z hlediska běžné právněhistorické periodizace lze říci, že první kniha zachycuje vývoj instituce a daného správního odvětví od počátků za Sullyho (1560 - 1641) a Colberta (1619 - 1683), tedy za absolutní monarchie, přes revoluci, císařství, legitimní a červencovou monarchii. Druhá kniha je věnována vývoji o právní úpravě dané právní instituce a správního odvětví za II. císařství a za III. republiky až do vypuknutí II. světové války. Toto rozpětí zpochybňuje do jisté míry titul druhé knihy, v níž se autoři zabývají i změnami, které přineslo využití elektřiny. Třetí kniha zachycuje v zásadě vývoj v letech 1939 - 1945.

I když právní historikové by dílo pravděpodobně koncipovali jinak, nejspíš s menším důrazem na vývoj technických prostředků, nelze monografii nepřiznat, že je nesporně přínosem pro zpracování dějin správy a správních institucí.

Čtenáři, zejména pak právní historikové, ocení nepochybně i rozsáhlé pramenné přílohy, jimiž je kniha vybavena.

Stanislav Balík

Etudes d'Histoire du Droit à l'Epoque Contemporaine (XIX e XXe siècles), présentées aux journées internationales de la Société d'histoire du droit, Poitiers et la Rochelle (1er au 4 juin 1983). Réd. par Bernard Schnapper. ETUDES DE LA FACULTÉ DE DROIT ET DES SCIENCES SOCIALES DE POITIERS, t. 13, Paris 1985, 314 stran.

Sborník z "Právněhistorických dnů v Poitiers", uvedený prof. B. Schnapperem, zahrnuje převážnou část přednesených referátů.

Zařazené příspěvky, zabývající se v rámci daného tematu "Právněhistorických dnů" v Poitiers různými dílčími otázkami, byly podle svého tematu a obsahu rozděleny do 6

částí, a to na: "Vesnický svět a právo" (P.Chevallier, J.M. Augustin), "Hospodářství a právo" (J.P. Allinne, N.Laveau), "Církev, náboženství a právo" (J.Lafon, F.de Foulette, Y. le Roy), "Odvětví práva: Právo veřejné, právo soukromé" (A.Marongiu, J.Rideau, L.F.R. Germain, V.Sotropa, J.Foyer, A.Diaz Bautista), "Trestní právo a vězeňský systém" (M.S. Dupont-Bouchut), "Pohled na XX. století" (J.L. Mestre, J.Poumarede, T.Wyrwa). Z právněhistorických příspěvků bych uvedl příspěvky A.Marongiu "Místo soudní moci ve francouzských ústavách XVIII. a XIX. století" a L.R.F. Germaina "Problém suverenity spolkových států: Calhoun a teorie nulifikace ve Spojených státech (kolem r. 1830).

Stanislav Balík

Jiří Pešek, Spisy okresních soudů období 1850 - 1918 jako pramen výzkumu života nižších vrstev pražského obyvatelstva, Český lid 73, 1986, str. 11 - 17

Každý, kdo zná deprimující řady archívních krabic skrývajících aktový materiál vzešlý z úřední listiny soudů nebo jiných složek státního mechanismu nedávné minulosti, ocení drobný Peškův článek především pro jeho nespornou metodickou hodnotu. Ukazuje totiž - tak říkajíc - jak na to jít; jak využít tento zdánlivě neuchopitelný materiál. Článek má však i nepochybné obsahové hodnoty, které nastiňují na řadě dílčích výsledků pěkný plastický obraz. To, o čem se tu píše, je vlastně to, co se obvykle opisuje poněkud rozpačitým výrazem "právní život". Je to vyjádření toho, jak právo skutečně působí, jak se promítá do života jednotlivce a jak jej zasahuje. A ještě jeden zřetelný klad je nutno přičíst k autorovu dobru: neomezuje se jen na oblast trestněprávní, která je jistě z obecného hlediska velmi přitažlivá, nýbrž snaží se do svých úvah zahrnout i opačnou oblast civilního soudnictví, jež pro badatele znamená daleko obtížnější úkol.

V. Urfus

Jiří Šouša, K vývoji českého zemědělství na rozhraní 19/20 století, AUC- Philosophica et Historica, Monographia XCVII - 1983, Praha 1986, 166 str.

Podtitulek předložené studie "Česká zemědělská rada 1891 - 1914" prozrazuje, že těžiště autorovy pozornosti leží v objasnění geneze, působnosti, činnosti a významu České zemědělské rady na konci 19. a na počátku 20. století. České zemědělské radě věnoval Jiří Šouša již několik samostatných článků (například ve Sborníku historickém 26 a 27).

Větší studie uveřejněná jako monografie v rámci AUC je tedy výsledkem autorova dlouhodobého zájmu a výzkumu zejména pramenných materiálů a to i právní povahy (literatura o České zemědělské radě není příliš bohatá).

Práce obsahuje krátký úvod, kritickou kapitolu o literatuře a pramenech, dvě obsáhlé kapitoly tvořící těžiště práce, závěr a soupis použitých pramenů a literatury.

Autor se zabývá Českou zemědělskou radou v širším kontextu a ukazuje jakou roli hrála při prosazování kapitalistických forem hospodaření a posléze při hájení a prosazování politicky agrární buržoazie.

V první kapitole nazvané "Česká zemědělská rada - symptom rozvoje kapitalismu v zemědělství" - autor zkoumá podmínky a příčiny vzniku České zemědělské rady (ZR/Č). Podle jeho názoru ZR/Č, která byla zřízena císařem Františkem Josefem v roce 1873, navazovala na rozpuštěnou Vlasteneckou hospodářskou společnost a byla nástrojem vídeňské centralizační politiky, i když se udržovalo zdání, že jde o samostatný odborný orgán hájící zájmy zemědělských spolků. V ZR/Č převládaly aspirace konzervativního velkostatku.

Dále se Šouša v první kapitole zabývá formováním, vývojem a působením ZR/Č v letech 1873 - 1890. ZR/Č byla jedním z významných nástrojů rozvoje kapitalismu v zemědělství, neboť se podílela na organizování výstav a různých odborných a pedagogických a dalších akcí podněcujících zavádění nových metod hospodaření v zemědělství znamenajících intenzifikaci zemědělské výroby. ZR/Č také řídila některé orgány, například Pomologický ústav.

ZR/Č vynakládala rovněž velké úsilí včetně materiálních podpor na agrotechniku cukrové řepy a na podporu obchodního zemědělství. Zasahovala i do živočišné výroby. Převážně se však orientovala na čtyři pro Čechy klíčová odvětví - cukrovarnictví, pivovarnictví, lihovarnictví a mlynářství.

ZR/Č se vyjadřovala i k návrhům právních předpisů dotýkajících se zemědělství.

Ve druhé kapitole "Zemská instituce v čele odborného správního systému zemědělství Čech" autor podrobně analyzuje význam punktací pro vývoj ZR/Č, které zapříčinily rozdělení ZR/Č na dva národnosti odbory (český a německý). V kapitole je plasticky líčena politická situace, za které došlo k přípravě a přijetí nového zákona o ZR/Č. Tímto zákonem z roku 1891 dostala Česká zemědělská rada pevnou právní základnu a stala se značně autonomní (na rozdíl od období svého vzniku, kdy byla nástrojem centralizačních snah Vídně), čehož využila česká vesnická buržoazie k prosazení svých mocenskopolitických a hospodářských zájmů.

Autor se velmi podrobně zabývá vznikem agrární strany, jejím vývojem a získáváním rozhodujících pozic v politickém systému Rakouska. Zvláště věnuje pozornost analýze procesu ovládnutí hospodářských institucí, mezi nimi i ZR/Č agrární stranou. Správně ukazuje, že to byly zejména zemědělské orgány a organizace, které agrární strana chtěla využít jako opory svých mocenskopolitických aspirací. Kladem této části práce je i rozbor činnosti jednotlivých orgánů ZR/Č, založený na důkladném studiu pramenů a dále pak charakteristika jednotlivých významných buržoazních politiků té doby, kteří stáli postupně v čele ZR/Č.

Autor velmi dobře vystihl, že struktura a skutečná činnost České zemědělské rady byla přímo ovlivňována ekonomickými procesy, jež charakterizovaly rozvoj kapitalistického tržního zemědělství Čech. ZR/Č se stává stále více mocenskohospodářským orgánem k prosazování třídních zájmů agrární buržoazie (neplní již prioritně funkci nástroje rozvoje kapitalismu v zemědělství jako dříve).

Šoušova studie přináší solidní zpracování okruhu otázek, které byly dosud poněkud stranou hlubšího odborného zájmu, přestože jak sám autor uvádí, studium této prob-

lematiky mimo jiné "poskytuje příležitost i pro zamyšlení se nad některými problémy správního vyjádření kapitalistických výrobních vztahů v Čechách...".

Předložená studie obsahuje četné přílohy - tabulky a mapky i vyobrazení dokumentující rozvoj zemědělství u nás na konci 19. a na počátku 20. století. Je psána živým jazykem a najde jistě četné zájemce nejen mezi odborníky.

Karolina Adamová

Irena Homola, "Kwiat społeczeństwa..." struktura społeczna i zarys położenia inteligencji Krakowskiej w latach 1860 - 1914, Wydawnictwo literackie, Kraków - Wrocław 1984, 455 stran

Kniha známé polské badatelky sleduje stav i proměny inteligence působící v jednom ze dvou hlavních center rakouské Haliče. Obsahově bohatá a metodicky zajímavá práce je rozdělena na tři tématické okruhy: V prvním jsou sledováni pracovníci všech oborů státní správy, soudnictví, školství, dále soukromní úředníci, technická inteligence a duchovenstvo. V druhém oddíle přicházejí na řadu svobodná povolání, tedy lékaři, advokáti a notáři, závěrečná část je věnována povoláním uměleckým. U každé profesionální skupiny sledovala autorka stabilní okruhy otázek: početnost osob působících v oboru, jejich sociálně demografické charakteristiky, předběžné vzdělání a proces získávání speciální kvalifikace v oboru, snažila se charakterizovat způsob a prostředí jejich práce, možnosti služební kariéry i stav materiálního zabezpečení. Dále věnovala Homola pozornost profesionálním spolkům nejrozličnějšího charakteru a konečně studovala, jakou společenskou pozici zaujímali představitelé toho kterého oboru v Krakově oné doby a jak se podíleli na veřejném kulturním, společenském i politickém životě. Studium této široké škály otázek opřela autorka o vytěžení dobových statistik, výročních i speciálních zpráv různého druhu, dobové odborné i krásné literatury, tisku i rozsáhlé memoaristiky a jubilejních publikací.

Nemělo by smysl pokoušet se resumovat výsledky autorčina podrobného studia. Připomeňme pouze, že velká část zjištění, která kniha obsahuje, lze vztáhnout i na české poměry, zejména pražské. Situace a impulsy jejich proměny vycházely přece v první řadě z celorakouských norem. Lokální specifika se projevovала nejvýrazněji v sociálních a demografických charakteristikách a ve společensko politickém uplatnění příslušníků jednotlivých oborů. V Krakově např. odpadal národní problém - prakticky celé inteligence (dokonce včetně důstojníků krakovské posádky) byla národnostně i jazykově polská. Problémy mladé inteligence, kvalifikačních norem, plánovitého růstu počtu míst v institucích a v návaznosti na růst agendy, snahy o odstranění dlouholetých praktikanství či auskultanství, ale i otázky platů a jejich realizace v bydlení a celkovém zabezpečení, zakládání rodin atd., to vše jsou otázky stejně či alespoň obdobně aktuální na celém území Předlitavska. Pro český výzkum skladby a postavení např. soudních úředníků, advokátů a notářů doby Františka Josefa představuje pak kniha I. Homoly nejen výbornou komparační bázi, ale i svého druhu "lexikon" druhů vhodných pramenů. Kniha prokázala, že zkoumání tohoto typu poskytuje mimořádně plastický pohled na každodennost práce

juristických profesí (a institucí) různého druhu, a to v době, kdy po konstituování buržoazní justice a právního života obecně nabyla tato socioprofesní vrstva společensky výrazně na závažnosti. Práce I. Homoly přitom ukázala, že relativně komplexní výzkum problematiky je zvládnutelný v časově reálných dimensích.

Jiří Pešek

M.M. Glazunov, B.A. Mitrofanov: Pervyje sovjetj pered sudom samoděržavija (1905 - 1907) Moskva, Juridičeskaja literatura, 1985, 175 stran.

K osmdesátému výročí první revoluce v Rusku vydalo moskevské nakladatelství právnické literatury práci sovětských historiků Glazunova a Mitrofanova zajímavou z právněhistorického hlediska podrobným vylíčením procesů s hlavními vůdci revolučních bojových akcí. Této části práce předřadili autoři stat' o klíčových událostech let 1905 - 1907.

Kniha nejprve líčí události Krvavé neděle 9. ledna roku 1905. Pro snažší pochopení souvislosti by však bylo vhodné čtenáři připomenout, že mnozí z organizátorů průvodu k carovi - včetně známé osoby kněze Gapon - byli spolupracovníky carské policie (v literatuře bývá jimi organizované hnutí označováno jako "policejní socialismus.") Autoři citují rozsáhlé výňatky ze zprávy sestavené komisí šetřící události 9. až 11. ledna. Z této zprávy je zřejmé, že vydáním rozkazu ke střelbě do průvodu byly porušeny předpisy o nasazení vojska a použití zbraní.

V krátkosti kniha pojednala o III. sjezdu ruské sociální demokracie a jeho zásadním významu pro další vývoj revoluce v Rusku.

V průběhu stávkového hnutí, které se v květnu 1905 rozšířilo po značné části Ruska, se vytvářely první sověty. Činnost nejznámějšího z nich, Ivanovo-Vozněnského (ne však prvního, jak uvádějí autoři nepřesně na str. 28 an.) je námětem další kapitoly první části práce. Kniha připomíná, že tento sovět byl již opravdovým zárodkem revoluční moci proletariátu. Organizoval nutné udržovací práce ve stávkujících závodech, pomoc rodinám s malými dětmi, vytvořil si vlastní ozbrojenou milici i vojenský oddíl, za zmínku stojí i obchodníky respektovaný pokyn prodávat stávkujícím na úvěr a zákaz zvyšování cen za základní potraviny. Jeho postavení bylo uznáváno i místními orgány státní moci.

V následujících kapitolách jsou líčeny události tohoto roku, jak následovaly po potlačení stávky v Ivanovu-Vozněnsku až po prosincová vojenská povstání v Petrohradě a Moskvě. Zvláště podrobně je osvětlován osobní podíl čelných revolucionářů na událostech prvního roku revoluce.

Druhá tématická část knihy, "Pered sudom samoděržavija", je v podstatě literárním zpracováním řady soudních procesů s aktivními účastníky revolučních událostí, zejména s povstanci z řad vojenského námořnictva. Práce ukazuje jak carská justice neváhala hrubě porušovat nejelementárnější zásady trestněprocesního zákonodárství, jen aby dosáhla odsouzení obžalovaného. Odmítnutí svědků obžalovaných, omezování účasti obhajoby na řízení, machinace s protokolovanými výpověďmi, rozhodování nepříslušným soudem - to vše jasně svědčí o zvláštní soudní soustavě carského Ruska, která v těchto letech odsoudila

pro politické zločiny 26 000 lidí. Dalších 5 000 bylo uvězněno bez předchozího odsouzení, pouze na pokyn policejních orgánů.

Autoři neuvádějí prameny, záměrem bylo koncipovat práci populárně, neodradit poznámkovým aparátem široký okruh čtenářů, jímž je publikace zejména určena. Zájemcům o problematiku je však k dispozici seznam použité literatury v závěru práce.

Glazunovova a Mitrofanova práce si nečiní ambice na všestranné osvětlení událostí revolučních let 1905 až 1907 a v ní zrozených sovětů, ani následujících soudních procesů. Je to série skic, líčících nejvýznamnější události těchto let, vzájemně spojených osobami známých revolucionářů, jejichž obraz doplňuje zpracování soudních procesů s delegáty sovětů a aktivními účastníky revolučního hnutí buržoazně demokratické revoluce.

Jaroslav Saveljev

Václav Melichar a kolektiv: Lidová demokracie a socialistická revoluce, Praha 1986, 295 stran

Práce navazuje na předchozí zpracování problematiky vývoje a etap socialistické revoluce, které podal autorský kolektiv Československo-sovětského institutu zejména ve dvousvazkovém Formování světové socialistické soustavy v letech 1944 - 1949 (Praha 1975) a třísvazkové Světové socialistické soustavě v 50. letech (Praha 1982). V daném případě se autoři pokusili o syntézu, když důraz položili nikoli jen na srovnání vývoje, ale promítání obecných zákonitostí v konkrétních podmínkách jednotlivých zemí.

Těmto otázkám je ostatně věnována úvodní část práce. Mezi jinými tu nalézáme i definici lidově demokratického státu, který je vymezen jakožto spojnice mezi lidově demokratickou a socialistickou revolucí. V období od porážky fašismu do konce 40. let realizoval tento stát řadu úkolů antifašistických a demokratických, uskutečnil zásahy do ekonomiky i politického systému, jejichž výslednicí bylo přerůstání revoluce v socialistickou. Tento proces se děl ve všech zemích střední a jihovýchodní Evropy relativně pokojnými formami. V této souvislosti je správně poukázáno i na to, že součástí uvedených procesů byla přestavba státního aparátu, kde bylo možno vesměs navázat na demokratické tradice jednotlivých zemí.

Na základě tohoto obecného vymezení přistoupili autoři k rozboru opatření v oblasti hospodářské, kulturní a zahraničně politické, jimiž byl proces socialistické revoluce uskutečňován.

V první řadě se zabývají oblastí průmyslové výroby. Zde došlo ve všech zemích zkoumané oblasti především k revolučním zásahům v podobě konfiskace, znárodnění a sekvestrace, jakož i státnímu řízení a kontrole výroby. Konstatují, že na jejich základě se již v první fázi vytvořil socialistický (státní a družstevní), kapitalistický a malovýrobní sektor. Toto vymezení je ovšem poněkud diskutabilní vzhledem k tomu, že v daném okamžiku ještě neexistoval socialistický stát.

Rozebrána je rovněž úroveň průmyslové základny, z níž byla na počátku 50. let zahájena socialistická industrializace. Její úkoly byly odlišné v agrárních a agrárně průmyslových zemích, kam spadaly všechny s výjimkou Československa a NDR, jež jsou

charakterizovány jako průmyslové. Kdežto v prvních dvou skupinách musel být vlastně budován průmysl od základů, ve druhé šlo především o rekonstrukci stávajícího potenciálu. Uvedené úkoly byly řešeny v průběhu 50. let přičemž na jejich konci se již pozornost soustředila na kvalitativní stránky.

Východiskem úvah ve sféře zemědělství je uplatňování zásad Leninova družstevního plánu v podmínkách zemí střední a jihovýchodní Evropy po válce. Prvořadým opatřením se tu staly pozemkové reformy, na jejichž základě došlo k likvidaci statkářského vlastnictví půdy a vytvořeny předpoklady k "pracovnímu vlastnictví". Práce správně zdůrazňuje fakt, že tu nemohlo dojít pouze ke změnám majetkovým, ale nutně i sociálním a třídním, resp. též politickým. S ohledem na převahu zemědělské výroby bylo samozřejmě třeba vytvářet svazky mezi proletariátem a pracujícím rolnictvem, což byl jeden z významných výsledků pozemkových reforem.

Na jejich základě bylo možno přistoupit ke kolektivizaci. Autoři popisují její průběh a poukazují i na některé nedostatky, jež se tu vyskytly a negativně působily zejména v jejích počátcích. Postupně se je ovšem podařilo překonat a situaci stabilizovat. Ke konci 50. let byly tak vytvořeny předpoklady k přechodu k socialistické zemědělské velkovýrobě.

Stranou pozornosti není ani oblast kulturní a ideologická. V letech po osvobození probíhala kulturní revoluce hlavně ve školství, kde bylo třeba přistoupit k likvidaci negramotnosti, ale zároveň i vykořenění pozůstatků reakce a fašismu. Analogicky tomu bylo ve sféře kultury, kde stál před komunistickými stranami úkol získat inteligenci.

V letech budování základů socialismu byl v některých státech dokončován proces alfabetizace, ale zároveň se všude plnily i další úkoly. Šlo zde o konstituování opravdu lidové kultury, tj. dostupné nejširší veřejnosti, budování kádrové základny pro industrializaci apod. Položena byla i základna vědecko výzkumná.

Budování socialismu mělo ovšem nutně svůj odraz ve vnějších vztazích. Monografie si všímá vzniku světové socialistické soustavy a zvláště role, kterou zde sehrál Sovětský svaz. Mezi jinými přítomnost jeho vojska zabránila v některých státech "vývozu kontrarevoluce" a občanské válce, díky jeho přičinění byly uzavřeny spravedlivé smlouvy se státy, jejichž vlády podporovaly fašistické Německo v době války, po osvobození jim poskytl politickou i hospodářskou pomoc apod. Na základě takto se utvářejících poměrů došlo konečně k vytvoření obou hlavních organizací socialistických zemí, tj. Rady vzájemné hospodářské pomoci a Varšavské smlouvy.

Uvedená práce není komplexním a vyčerpávajícím přehledem celé problematiky přechodu k socialistické revoluci a její autoři si takový cíl ani nemohli dát. Je však zajímavým syntetickým pohledem na složité procesy v období od osvobození do konce 50. let, který doplňuje množství konkrétních statistických údajů. V tomto směru je cenným přínosem pro naši historiografii vůbec a právní historii zvláště, protože zde nám dosud citelně chybí soustavnější zpracování problematiky vývoje státu a práva v období budování základů socialismu.

Pavel Mates

Jozef Žatkuliak: Vývoj národních výborov na Slovensku v prvých rokoch výstavby socializmu (1948 - 1954), Veda, Bratislava 1986, 125 stran

Jen málokterá instituce v našich moderních dějinách byla tak častým námětem pro zpracování, jako národní výbory. Tento zájem je zcela pochopitelný, když si uvědomíme místo, které od samého počátku svojí existence zaujímaly v soustavě státních orgánů a politickém systému. Jejich úkoly, složení, funkce a další aspekty v období přerůstání národní a demokratické revoluce v socialistickou byly ovšem již mnohokrát zevrubně prozkoumány (připomeňme jen pro příklad monografie J.Fischera, M.Vartíkové a V.Škody).

Sám název této práce naznačuje, že její autor se soustředil na problematiku, která přesahuje dosavadní rámec bádání v tom smyslu, že se zabývá obdobím po vyřešení mocenské otázky u nás, tedy po únoru 1948. Konstatuje zde především, že národní výbory se na jedné straně aktivně podílely na řešení otázek politického života a zároveň samy musely projít procesem očisty a obrody. Přitom vznikla složitá právní a samozřejmě i politická situace, která vyplynula z existence akčních výborů, které se v některých případech pokoušely přebírat funkce státních mocenských orgánů. Na Slovensku, kde měla v předchozím období silný vliv demokratická strana, přitom musela být většina okresních národních výborů rozpuštěna a nahrazena správními komisemi (celkem zůstalo zachováno pouze sedm ONV).

Pro další vývoj národních výborů se stalo důležité jejich zakotvení v ústavě 9. května, na níž později navázala řada prováděcích norem. V letech 1949 - 1950 došlo k vyjasňování jejich struktury a postavení, jakožto orgánů státní moci a správy. V této souvislosti je správně zdůrazněno, že podle vzoru sovětů se jejich činnost vztahovala na všechny oblasti života daného územního obvodu. Sledován je rovněž proces realizace administrativní přestavby, tj. zavádění krajského zřízení na Slovensku. V této souvislosti se autor zamýšlí nad politickými, materiálními a kádrovými důvody, které vedly k odkladu voleb do národních výborů (od roku 1954) a potížemi, které se objevovaly při obsazování zejména okresních a krajských národních výborů novými lidmi. Tyto okolnosti se přirozeně musely promítat do vlastní činnosti národních výborů, jenž v prvním období realizovaly linii IX. sjezdu KSČ a hlavně ve sféře ekonomické (zmíněná je kolektivizace) a masově politické práce,

S řadou překážek se musely stranické a státní orgány potýkat též při budování místních národních výborů. Autor zde zkoumá proces jejich výstavby, hledání optimálních variant forem práce, zajištění zastoupení všech složek společnosti a další fakta.

Od prvních okamžiků svého vzniku, byly národní výbory chápány jako orgány lidové moci. Proto bylo též třeba zajistit z hlediska organizačního a právního zajištění spojení s masami. Dr.Žatkuliak zde podrobně analyzuje opatření stranických a státních orgánů z počátků 50. let, která byla přijímána při hledání nejlepších struktur uspořádání a činnosti národních výborů. Přitom poukazuje na fakt, že jejich nejslabší stránkou byla slabá aktivita volených složek. Tuto situaci podle jejich soudu ovšem ovlivňoval i systém řízení ministerstvem vnitra. K nápravě nedostatků přispělo z části přijetí ústavního zákona č. 81/1953 Sb., který převedl řízení národních výborů na vládu, resp. na Slovensku Sbor pověřenců. Komplexně byla tato otázka ovšem řešena až po roce 1956.

Pokud jde o úkoly národních výborů v procesu industrializace Slovenska, zabývá se autor hlavně jejich podílem při náboru pracovních sil. Ve sféře zemědělské se jednalo o zakládání JZD a jejich řízení.

Proces výstavby národních výborů v jejich prvním období byl dovršen v roce 1954, kdy vyšla v březnu série tří zákonů, jimiž byla provedena ústava z roku 1948. Autor stručně seznamuje s obsahem ústavního zákona č. 12 Sb. o národních výborech, zákonem č. 13 Sb. o národních výborech a zákonem č. 14 Sb. o volbách do národních výborů. Zabývá se konečně i politickým významem prvních přímých voleb těchto orgánů.

V poslední části nastiňuje další vývoj národních výborů v druhé polovině 50. let, v němž dominujícím prvkem bylo prohlubování demokracie, posilování jejich samostatnosti a aktivity práce.

Jak patrně, zabýval se J. Žatkuliak obdobím velice náročným nejen z hlediska ideové politické, ale i pokud jde o získání potřebných podkladů k zpracování tematiky. O to více musíme hodnotit obsáhlou pramennou základnu na jejímž podkladě autor provedl rozbor a hodnocení celé problematiky. Přitom je patrné, že nezůstal na pouhém popisu národních výborů, ale postřehl i širší kontext doby. Je nesporné, že recenzovaná kniha bude velice cenným pramenem informací pro právní historiky, jímž zároveň může být i podnětem pro bádání.

Pavel Mates

Viera Pawliková - Vilhanová, Problémy kolonialismu a antikolonialismu v Africe v marxistickej viede. In: Historický časopis, r. 34, 1986, č. 1, str. 83 - 102.

Příspěvek *V. Pawlikové - Vilhanové* se zabývá počátky a formováním marxistických studií otázek afrického kolonialismu a antikolonialismu v SSSR po Velké říjnové socialistické revoluci. V této souvislosti věnuje autorka pozornost sovětským afrikanistickým studiím ve dvacátých a třicátých letech, analyzuje základní proudy a tendence marxistického historického výzkumu, podává přehled prací o kolonialismu a antikolonialismu v Africe a konečně informuje i o výsledcích a perspektivách širší marxistické mezinárodní spolupráce. Jak vyplývá z povahy zvoleného námětu, nevyhýbá se autorka ani teoretickým a metodologickým otázkám.

Obsažný příspěvek uvítají nepochybně všichni zájemci nejen o obecnou historii, ale i právní historii černého kontinentu.

Stanislav Balík

S. Spurná, Ústav státu a práva ČSAV/1952/1953 - 1974

Dílčí inventář. Vydal ÚA ČSAV 1985. 205 str.

Ústřední archiv ČSAV patří spolu s Archivem UK k institucím, uchovávajícím řadu pramenů k dějinám českého právníctví. Vedle pozůstalosti významných právníků 19. a 20. století je zde k dispozici především fond písemnictví Ústavu státu a práva ČSAV.

Dějiny Ústavu státu a práva ČSAV začínají de iure dnem 1.2. 1955, k němuž byl zřízen jako obecné pracoviště základního výzkumu v oblasti vědy o státu a právu.

Anotovaný dílčí inventář je výsledkem zpracování rozsáhlého materiálu, vzniklého v souvislosti s činností Ústavu. Fond je uložen v 57 kartonech o 805 inventárních jednotkách.

Po úvodní části inventáře, rekapitulující hlavní směry vývoje organizace, jejích úkolů a výsledků, rozdělila autorka písemnosti do následujících skupin:

0 - vedení ČSAV a vedení pracoviště

1 - plány vědecké práce a zprávy o jejich plnění

2 - vědecko-organizační činnost, spolupráce s domácími institucemi

3 - odborná vyjádření, připomínky, expertízy

4 - ekonomické a technické záležitosti, umístění pracoviště

5 - výchova vědeckých pracovníků

6 - zahraniční styky

7 - publikační, ediční a vědecko-popularizační činnost

8 - knihovna, vědecké informace, bibliografie

Jednotlivé skupiny, členěné dále na podskupiny, umožní základní orientaci ve fondu, jehož význam tkví v tom, že "dokumentuje co nejkomplexněji stav právní teorie své doby (v dynamice jeho vývoje) a poslouží i k zjišťování důvodů, jež vedly zákonodárce k formulaci normativních textů". Fond má proto význam nejen pro právní historii, ale i ke studiu obecné teorie státu práva a obecné části jednotlivých právních odvětví.

Užitnou archivní pomůcku uzavírají nezbytné rejstříky - věcný, jmenný a geografický.

Stanislav Balík ml.